

Karel Kramář na mírové konferenci v Paříži

Jaroslav Šauer

Kolem pobytu Karla Kramáře na mírové konferenci v Paříži v roce 1919 (podobně jako kolem jiných úseků jeho politického působení) se v odborné literatuře vyskytuje mnoho nejasností, jednostranností, zjednodušení a zkreslených závěrů. Musíme si však uvědomit, že v tomto případě jde o významnou předělovou fázi jeho politické kariéry.

Do Paříže odjížděl Karel Kramář s velkým elánem a optimismem jako vedoucí československé delegace, premiér prvé československé vlády, ověnčen slávou a popularitou vedoucího činitele domácího protirakouského odboje a národního mučedníka, jenž jen šťastnou shodou okolností unikl šibenici. Jeho popularitu ještě zvýšil neúspěšný atentát, který na něj spáchal mladý socialistický radikál v době těsně před odjezdem do Paříže. Za 3/4 roku – v září 1919 – se do Prahy vrací jako zklamáný, zatrpklý prostý poslanec Revolučního národního shromáždění a předseda upadající nacionálně orientované Národně demokratické strany.

Co bylo příčinou této rychlé proměny? Jakou roli v ní hrály zahraničněpolitické otázky? Jistě má smysl se těmito otázkami zabývat, a to bez ideologické, politické či osobní zaujatosti. Těmito pohledy byla do značné míry poznamenána všechna dosavadní literatura, ať oslavná, apolitická, či kritická až šmahem odsuzující.

Následující rozbor se proto soustředí na zahraničněpolitické stránky Kramářova pobytu a působení v Paříži. A to zejména:

- 1) S jakými představami odjížděl do Paříže.
- 2) Jeho angažovanost v ruské otázce a intervenční politice v sovětském Rusku.
- 3) Vztahy mezi Kramářem a Benešem v období jejich společného působení na mírové konferenci v Paříži.
- 4) Kramářův podíl na řešení československé otázky v Paříži.

Kromě dochovaných dokumentů, zejména korespondence mezi T. G. Masarykem a K. Kramářem, vzájemné korespondence s manželkou z toho období a obsáhlého materiálu z tzv. Pařížského archivu (součást Archivu Ministerstva zahraničních věcí), mohl být cenným pramenem pro zkoumání těchto otázek i osobní deník, který si Kramář v Paříži psal. Podle Hanse Lemberga tento deník našel v roce 1944 Kramářův sekretář L. Grune v jeho pozůstatosti.¹

* * *

Pro nově utvořený československý stát měla účast jeho *reprezentace na mírové konferenci v Paříži* neobyčejný význam, protože zde měla být zhodnocena prozíravá orientace vůdců československého zahraničního odboje – T. G. Masaryka a E. Beneše. A to zejména jejich orientace na vítězství západních dohodových mocností ve světovém válečném konfliktu, orientace na pronikavé demokratizační přeměny na evropském kontinentu, vítězství národního principu při reorganizaci středoevropského prostoru a potřebu vytvořit účinnou hráz proti tradiční německé rozpínavosti a pronikání vlivu bolševického Ruska do Evropy. V sázce bylo také určení optimální hranice nového československého státu a jeho místa v evropské mocenskopolitické struktuře.

Složení československé delegace nebylo tedy pouhou reprezentativní záležitostí. Jasně

bylo místo E. Beneše, ministra zahraničních věcí nové vlády. Ten se proto nevrátil do vlasti a přímo v Paříži se účastnil přípravných prací. V původním návrhu se počítalo, že vedení delegace převezme prezident T. G. Masaryk, avšak z řady důvodů z tohoto záměru sešlo. Dále přicházel v úvahu K. Kramář, který toto poslání velmi ochotně přijal. Chtěl být u toho, kde se nejen rozhoduje, ale kde se získávají i zásluhy. Cítil se být k tomuto poslání předurčen už proto, že v zahraničí patřil k nejznámějším českým politickým osobnostem, a to pro svou znalost evropské a zejména středoevropské problematiky. Měl se tak splnit jeho sen z období čekání na smrt v rakouské věznici.

Při hodnocení výhledů a pozice československých požadavků na mírové konferenci vycházel Kramář z informací, získaných od E. Beneš při jednání delegace NV v Ženevě, a ze vzájemné korespondence. Zdá se, že si představoval, že vše je prakticky zajištěné, že pozice nového státu je výtečná a vše bude bez problémů.² Ani představu o možné délce trvání konference neměl jasnou. Vláda při projednávání jeho odjezdu do Paříže nebyla příliš nakloněna jeho delší nepřítomnosti v republice a po zdráhavém souhlasu se v usnesení objevil dodatek, že je uvolněn jen na dobu „nezbytně nutnou“.³

V otázce koncepcí, kterou je nutné na mírové konferenci prosazovat a hájit, se Kramář spoléhal na Beneše, a proto se před odjezdem speciálně nepřipravoval. Ani vláda jako celek se otázkami koncepce zahraniční politiky vážněji nezabývala. V Kramářově projevu na Ustavující schůzi Revolučního národního shromáždění 14. listopadu 1918 byly obsaženy jen všeobecné deklarace a ve vládním prohlášení z 9. ledna 1919 taková pasáž chyběla vůbec. Otázkami příštích hranic republiky se vláda zabývala v tomto období jen jedenkrát, a to na své 26. schůzi za přítomnosti a aktivní účasti prezidenta T. G. Masaryka. O zásadních otázkách panovala shoda; jen o hranicích s Maďarskem cítil Masaryk potřebu informovat Beneše v Paříži, že hájí zásadu „nebrat příliš Maďarů“, zatímco Kramář a Slováci podle jeho názoru v této otázce „přepínají“.⁴

Zdá se, že právě tady někde začíná jev, typický pro celé další období koncipování zahraniční politiky v československé vládě, kdy vše je soustředěno na Beneše jako na výhradního a nepostradatelného představitele zahraniční politiky. Přílišné soustředění na vnitřní otázky vedlo k zanedbávání zahraniční politiky, což se projevilo i v materiálním a kádrovém vybavení Ministerstva zahraničních věcí. Masaryk to od počátku Kramářovi vytýkal, i když chápal, že to rovněž ovlivnila téměř roční nepřítomnost Beneše v Československu.

Do Paříže odjížděl Kramář jako vedoucí čs. delegace 18. ledna 1919. Kromě něho delegaci tvořil dr. Št. Osuský, dr. V. Slavík a J. Novák. V Paříži se k ní připojil ještě E. Beneš.

Již jsem se zmínil o tom, s jakým elánem a optimismem odjížděl K. Kramář do Paříže. Sřet jeho představ s realitou byl však dost tvrdý. Pozice československé delegace ve srovnání s ostatními reprezentacemi menších států, zařazenými do skupiny účastníků s omezenými zájmy, byla vcelku dobrá. Jen Kramářovo očekávání bylo silně nadsazené. Domníval se, že jako vedoucí čs. delegace bude moci jednat se všemi světovými politiky jako se sobě rovnými. Skutečnost však byla zcela jiná. Měl sice přístup k čelným představitelům dohodových velmocí, ale zdaleka ne snadný a nebyl vždy vítán a už vůbec nebyl přijímán jako rovný partner. Při srovnání své pozice v Paříži s dřívějším postavením ve Vídni dostala jeho ješitnost co proto.

Zpočátku mu sice imponoval zájem a sympatie pařížského tisku, účastnil se tiskových besed, slavnostních večeří, oficiálních recepcí. To však byla víceméně reprezentační záležitost. V průběhu samotných jednání pocítil velký rozdíl. Začalo ho rozčilovat to, co Beneš, znalý situace, snášel daleko lépe, jistý odstup, přehlížení ze strany představitelů velmocí, potřeba neustále se domáhat a vnucovat. Nejvíce ho rozčilovalo, až znechucovalo to, jakým způsobem jednání probíhala a jak se mnohá závažná rozhodnutí přijímala bez hlubších znalostí komplikovaných konkrétních reálií.

Je všeobecně známo, že Kramáře do Paříže nejvíce lákala možnost podílet se na *řešení ruské otázky*. V jeho pojetí to znamenalo udělat něco pro osvobození Ruska. Čekalo jej však největší zklamání. Za vážný nedostatek považoval skutečnost, že Rusko nebylo oficiálně na mírové konferenci zastoupeno. Brzy pochopil, že dohodové mocnosti, zejména USA a Velká Británie, nejsou příliš ochotny se v této oblasti významněji vojensky angažovat. Roztrpčovaly ho též mnohé signály v československé politice (Masaryk, Maxa apod.) – například ochota jednat v dílčích otázkách týkajících se čs. legií s představiteli bolševického režimu v Moskvě. Jako předseda československé vlády odmítal za to nést politickou odpovědnost.

V dané chvíli považoval Kramář za hlavní úkol dohodových velmocí osvobození Ruska od bolševického režimu. Podle jeho názoru se jen svobodné Rusko mohlo vrátit po bok Dohody a představovat sílu schopnou trvaleji obnovit rovnováhu mocenských sil v Evropě, zejména ve středoevropském prostoru. Tím by se současně zastavila infiltrace rozkladného bolševického radikalizmu do ostatního světa, a tak se zabránilo i nebezpečí spojení Ruska s Německem v odporu proti nově nastolenému režimu v Evropě. Jedině v tom viděl Kramář záruku zabezpečení trvalé samostatnosti a nezávislosti nově utvářeného československého státu. Svým náležitým podílem na likvidaci bolševizmu si mělo Československo získat vděčnost osvobozeného Ruska, přední místo v bloku slovanských států a v dané chvíli především zajistit optimální podmínky pro prosazení vlastních zájmů na mírové konferenci v Paříži.

Z tohoto přístupu vyplývá Kramářova nevšední aktivita v této oblasti už od prvních dní jeho pobytu v Paříži. V dopise manželce z 28. ledna 1919 zatím jen obecně sděluje: „*Starám se zde o Rusko, jak jen mohu. Kéž bych mohl pomoci!*“⁵⁵ Po dalších návštěvách u představitelů ruské emigrace píše, že se zamiloval do Savinkova, a dodává: „*Já nyní jsem pln svého plánu o tom, abychom my sebrali armádu a táhli proti bolševikům, mně se zdá, že by to byl jeden z největších činů v naší historii.*“⁵⁶ Obává se však, co tomu řeknou doma. Svůj záměr již sdělil v memorandu vládě a prezidentovi z 3. února 1919.

Jeho obavy byly opodstatněné, protože nálada v Československu nebyla nakloněna jeho plánům. Pravděpodobně by ani nepomohlo, kdyby se vrátil domů, aby měl možnost osobně popularizovat a prosazovat svůj plán. Pro Československo byly v té době aktuální a znepokojivé jiné problémy, a proto se celá kampaň obrátila proti Kramářovi jako bumerang. Vláda jeho memorandum ani neprojednávala, veškerá polemika se odehrávala jen na stránkách tisku a na veřejných schůzích. Nakonec nenašel pochopení ani u většiny členů vlastní strany.

Nepřímou odpovědí na Kramářovy intervenční plány bylo interview T. G. Masaryka pro francouzský časopis *Le Temps* uveřejněné 13. února 1919. V něm Masaryk objasňuje v části týkající se ruské otázky své již dříve vyjádřené stanovisko nevměšování do vnitřních věcí Ruska. Vyjádřil skepsi k možnosti společné jednotné akce Dohody, neboť podle jeho názoru ani Amerika, ani Velká Británie do ní nepůjdou. Na dotaz redaktora, jestli by mohl s legiemi porazit bolševiky, jak se tak často tvrdí, odpověděl Masaryk záporně. Legie mohly sice zvítězit v jednotlivých střetnutích, mohly třeba obsadit Kyjev, ale porazit bolševický režim v Moskvě nebylo v jejich silách. Zmínil se i o možnosti začlenění Rakouska do dunajské federace jako o prevenci před jeho případným budoucím spojením s Německem.

Kramář považoval Masarykův interview v *Le Temps* za přímou polemiku se svým memorandumem. Odpověděl na něj proto v rozhořčeném dopise z 14. února 1919. Připomínal Masarykovi, že v Československu není americký prezidentský systém, aby mohl bez souhlasu vlády určovat linii politiky, a že má alespoň v zahraničněpolitických otázkách mluvit co nejméně a neříkat nic, co by předem nedohodil s ním nebo s Benešem. Vytyká mu, že svým vystoupením „*úplně desavuje všecko, co zde děláme s Benešem a co chce také Štefánik. My s Benešem jednáme zde se Savinkovem a s druhými, oba cítíme, že se jinak nedostaneme z úžasného položení, v kterém jsme vůči Polákům, než když budou musít s námi počítat ve věci ruské – a Vy tomu činíte tak bezohledně konec, že se nedovedu z toho*

ještě vzpamatovat.“ Stejně rozhodně odmítl uvažovat o možnosti dunajské federace: „*Do krve se budu proti tomu brániti.*“ Namítá, že jsme 400 let trpěli. Teď bychom měli začínat znovu? Naopak je potřeba získat dobré hranice a garance, že se Rusko nespojí s Německem, a proto je nezbytné zachránit Rusko před bolševizmem. Jedině v tomto případě se není třeba bát ani spojení Rakouska s Německem.⁷

Kramářův plán však velmi kategoricky odmítl i jeho nejbližší spolupracovník v Národně demokratické straně a kolega ve vládě ministr financí A. Rašín. V dopise z 12. února 1919 mu oznamuje, že jeho „ruský“ plán vládě nepředloží, neboť je nereálný, neproveditelný a ohrožuje republiku v samých základech. Protiargumenty shrnuje do několika skupin:

1) Není možné sehnat a vyzbrojit 250tisícovou armádu.

2) Plán by narazil na rozhodný odpor socialistů, posílil by pozici bolševiků v Československu a vzrostlo by nebezpečí občanské války.

3) Sama armáda by nic na Rusi nepořídila, jestliže by hned nenásledovala pořádná administrativa, kterou však Rusko nemělo, nemá a nebude mít při neschopnosti vlastní inteligence. A Československo nemá dost potřebné administrativy ani pro Slovensko.

4) Rusko se pozvedne, ale musí to být jeho vlastní silou.

V závěru polemického dopisu radí Rašín Kramářovi: „*Nechte, pane doktore, těchto snů. Nevěřte na věčnost. Naopak. Rusové by se cítili pokořeni, že je malý národ musil vytrhnout. Na Rusi musí vše probolet a prohnisat. Léčba ad absurdum je jediná za tohoto stavu věcí.*“⁸

Z totálního neúspěchu prvního plánu tažení na Rus se Kramář nepoučil. Po částečném opadnutí polemiky se uklidnil a pokračoval v nových kombinacích. Protože vnitřní poměry v republice nejsou příznivé pro uskutečnění akce československých dobrovolníků, navrhuje pražské vládě a Dohodě, aby se na území Československa zorganizovala armáda o síle 150–200 tisíc z řad ruských zajatců a emigrantů. Argumenty proti jeho druhému návrhu byly pochopitelně stejné jako proti prvému (politické a zásobovací potíže, vyzbrojení atd.). Přibyl k nim však jeden nesmírně závažný, na něj upozornil v dopise T. G. Masaryk: shromáždění tak velkého počtu ruských ozbrojenců na území našeho státu by se nutně stalo objektem bolševické kontraagitace a konspirace s velkými riziky i pro režim naší mladé republiky.⁹

Kramářovy intervenční plány se měly realizovat ve spolupráci zejména s Jihoslovany. Je zajímavé, ale ne nepochopitelné, že v nich nepočítal s Poláky. V jeho návrhu se odrážely nejen hlubší rozpory v Kramářově pojetí ruské otázky, ale i soudobé rozpory zájmů českého a polského státu na mírové konferenci v Paříži.

* * *

Středem Kramářova zájmu po celé období jeho pobytu v Paříži byl *osud československých legií na Sibiři*. Patřil k nejrozhodnějším odpůrcům dohody o jejich nevměšování do vnitřních problémů Ruska (tj. do občanské války) a o jejich stažení domů přes Dálný východ (přes Vladivostok). Za nejvhodnější řešení považoval jejich cestu přes centrální Rusko. Měly se tímto směrem probít domů. Přitom jen tak mimochodem osvobodit Moskvu a vrátit se ověnění slávou z osvobození Ruska od bolševického teroru a ze splnění „historického“ poslání.

Kramář nebyl nakloněn naslouchat hlasům, které informovaly o reálné situaci uvnitř čs. legií na Sibiři. Ze všech sil se snažil podnítit tu část, která uvnitř legií byla této zdánlivě nejkratší cestě domů nakloněna, třeba i za zády vlády, které předsedal, osobním poselstvím a preferováním těch čs. politiků, kteří byli ochotni jeho riskantní plán podporovat.

Ani tato poslední možnost uskutečnění intervenčního zásahu společnou akcí dohodových velmocí nevyšla. A to ani poté, kdy se celé záležitosti ujal poměrně silný politik W. Churchill. Kramářova naděje s ním spojená definitivně pohasla. Sázku na tuto stranu ruské karty tedy prohrál. V dohodové koalici zvítězila Lloydova a Wilsonova koncepce nepřímé intervence, založená na široké podpoře protibolševických vlád a armád v Rusku.

Jestliže chtěl Kramář i nadále sázet na tuto kartu, musel se orientovat na přímé spojení s protibolševickým odbojem v Rusku. To je však kapitola spjatá až se závěrečnou fází jeho pobytu v Paříži, kdy se musel rozhodnout buď pro návrat do „domácí“ politiky v republice, nebo pro cestu do Ruska.

Přibližné soustředění na ruskou otázku ho odvádělo od starostí o vnitropolitické problémy v Československu. Ztratil kontakt s domácí politickou scénou, odcizil se a postavil proti sobě značnou část čs. veřejnosti. Jako předseda čs. vlády její politiku nevedl, neusměrňoval ani za ni nebral odpovědnost. Práce vlády tím od jeho odjezdu do Paříže velmi trpěla. Chyběla koncepce vnitřní a zejména zahraniční politiky v nejdůležitějších směrech. To se také stalo Kramářově politické kariéře ve funkci premiéra osudným. Už po měsíci jeho nepřítomnosti v Praze se začaly objevovat požadavky buď na jeho okamžitý návrat, nebo na jeho nahrazení ve vládní funkci.¹⁰

Ani po těchto varovných signálech nepovažoval Kramář za vhodné se alespoň na čas vrátit do Prahy, protože pokládal za důležitější jednání v Paříži, zasedání pléna Společnosti národů, příjezd manželky do Paříže apod. Tak se stalo něco, co nemá v běžném politickém životě obdoby. Předseda vlády nového státu, který je zavalen spoustou naléhavých úkolů, ani jednou za celý půlrok, co zbýval do jeho rezignace, neřídil vládu osobně.

* * *

Právě ve vztahu k ruské otázce se jeví *poměr mezi Kramářem a Benešem v Paříži* v dosavadní literatuře nejkontroverznější. Na základě všech dostupných pramenů se domnívám, že mezi nimi panovala shoda. Této shody se oba v dokumentech z této doby vzájemně – nezávisle na sobě – dovolávají. Až dodatečně se objevila snaha (více u Beneše než u Kramáře) promítat pozdější stanoviska zpětně i do tohoto období a odtud byly přejímány i do literatury. Teprve když se jejich cesty rozešly, objevila se u nich snaha vnášet v zápalu tehdejších polemik a sporů zaujatá stanoviska i do tohoto období.

Je nesporné, že se Beneš v době pařížského pobytu ztotožňoval nebo alespoň hodně přibližoval Kramářovu stanovisku k ruské otázce. Oba shodně považovali bolševický režim za něco nežádoucího, přechodného, odsouzeného k brzkému pádu. Proto Beneš spolu s Kramářem navštěvoval Savinkova a další představitele ruské emigrace v Paříži. Nikdy se veřejně, ale ani jinou formou nedistancoval od Kramářových intervenčních plánů a názorů. Týkalo se to i jejich vzájemných soukromých rozhovorů, i když nebyly příliš časté.

Pro Kramáře měl Benešův postoj jistě i jiný význam. Dovolával se jej pro obhájení svého stanoviska; nemůže být přece tak krajně pravicové, když s ním souhlasí i Beneš se svými socialistickými postoji. Ten by přece v žádném případě nepodporoval obnovu carizmu v Rusku. Oba spatřovali v obrozeném, bolševiků zbaveném a konsolidovaném Rusku nezbytnou záruku konsolidace poměrů v Evropě a zabezpečení zájmů nového československého státu.

Lze tedy bez nadsázky konstatovat, že i osobní vztahy Kramáře a Beneše po celou dobu jejich společné práce v Paříži byly přátelské a nekonfliktní. Přes rozdílné povahové vlastnosti, věkový odstup, odlišné pracovní metody a formy jednání s lidmi, které výstižně charakterizoval v analýze tohoto období F. Peroutka v knize *Budování státu*,¹¹ se oba na konferenci bez vážnější neshody doplňovali a vzájemně se respektovali. Kramář u Beneše oceňoval obrovské zásluhy, kterých po boku T. G. Masaryka dosáhl v zahraničí pro získání samostatnosti Československa. Vyzvedával jeho předpoklady pro dlouhodobé působení ve funkci ministra zahraničních věcí. V neposlední řadě si cenil i jeho obětavosti, pracovitosti a zaujetí pro potřeby nového státu. Benešovi imponovala Kramářova vyhraněná osobnost, zkušenosti a suverenita. Když se v souvislosti s jeho odvoláním z funkce předsedy vlády jednalo o jeho místě v čs. delegaci, vyslovil se Beneš pro jeho setrvání ve funkci vedoucího delegace.¹²

Samozřejmě, že vznikaly drobnější difference při řešení otázek spojených s činností čs.

mise na mírové konferenci, ale nepřekračovaly rámec běžných rozdílů. Teprve v pozdější době z nich byly konstruovány záměrné činnosti, vkládány do nich jiné cíle. V některých případech byly dokonce rozdílné postoje předem naplánovány v rámci určité „dělbý rolí“; Beneš zaujme pružnější, umírněnější postoj a naopak Kramář zásadní, nekompromisní, maximalistický.

Kramářovy neúspěchy v „domácí“ politice, kdy se v důsledku úpadku jeho vlivu na politický vývoj odehrávaly věci nejen bez něho, ale stále více proti němu, nelze beze zbytku vztahovat na hodnocení jeho úlohy na pařížské konferenci. Jeho vzrůstající rozladění a znechucení neprospívalo práci delegace, ale vedlo k tomu, že vedoucí roli, iniciativu a odpovědnost na sebe stále více strhával Beneš. Přesto nelze jeho působení bagatelizovat. Úspěch delegace dosažený v Paříži je i jeho nesporným dílem.

* * *

Hladce proběhla jednání o *stanovení hranic Československa* vůči Německu a Rakousku. Jen s některými dílčími korekturami, povětšinou ve prospěch Československa, byly schváleny hranice odpovídající původním historickým hranicím. Složitější bylo však určení hranic Slovenska a Podkarpatské Rusi vůči Maďarsku, ale i zde čs. delegace obhájila (po stažení maďarských vojsk po jejich vpádu na Slovensko) proponované hranice s dílčími zisky na předmostí v Bratislavě a u železniční stanice u Čopu.

Nejsložitější, nejdramatičtější a též nejvleklejší spor o stanovení hranic se odehrával mezi dvěma spojeneckými zeměmi – mezi Československem a Polskem – v oblasti Těšínska. Jednalo se o hospodářsky, strategicky i jinak důležité území (průmysl, zásoby uhlí, dopravní spoje) pro oba nové státy. Československá delegace uplatňovala svůj nárok a potřebnost z hlediska historického práva a z hospodářských, geografických a strategických důvodů. Zatímco polská delegace vycházela z důvodů etnografických a politických.

Když v lednu 1919 obsadila československá vojska Těšínsko, zhoršila se pozice čs. strany na mírové konferenci. Mezinárodní komise stanovila demarkační linii s tím, že sporné území bylo dáno pod mezinárodní kontrolu a že celý bílský okres připadne Polsku.

V této souvislosti došlo k jediné vážné kolizi mezi Kramářem a Benešem. Beneš si totiž uvědomoval riziko, že by mohlo zvítězit stanovisko americké delegace navrhuující plebiscit. A proto ve snaze vyjít polské straně poněkud vstříc, s navrženým řešením souhlasil a podepsal částečnou dohodu. Kramář však kategoricky trval na rozdělení bílského okresu.¹³ Právě tento rozdílný postoj se stal předmětem do značné míry účelové polemiky v pozdějším období vyhocení sporu mezi oběma zmíněnými politiky.

* * *

Společně byli *Kramář a Beneš* zastoupeni v komisi pro československou otázku, ve všeobecné a reparační komisi. Kromě toho Kramář pracoval v komisi pro přípravu Společnosti národů a v dopravnětechnické komisi. Ve všeobecné komisi se podílel na přípravě mírové smlouvy s Německem. Zde byl akceptován jeho návrh na organizaci kontroly plnění zákazu zbrojení v poválečném Německu. Velmi agilně si vedl rovněž v dopravnětechnické komisi, která přijala celou řadu pro Československo jako vnitrozemský stát významných a prospěšných opatření. Ta se týkala vodních a železničních cest, zmezinárodnění plavby po Labi, Odře a Dunaji, zajištění přímého železničního spojení Československa s Terstem a Rjekou přes Rakousko a Maďarsko, s tarifními výhodami na dobu příštích pěti let. Československo získalo právo nájemného teritoria v námořních přístavech Hamburku a Štětíně.

V této době bylo možné Kramářovi vyčítat ledacos, ale nikoli to, že by dost důsledně nehájl zájmy a potřeby nového státu. Proto se ho nesmírně dotklo přezíravé netaktní gesto Národního shromáždění. Po skončení první části mírové konference – po podepsání mírové smlouvy s Německem 28. června 1919 ve Versailles – zaslalo Národní shromáždění

pozdravný děkovný dopis adresovaný pouze E. Benešovi a vyzvedávající jen jeho podíl na dosavadních výsledcích. Bylo to sice již v době, kdy byla na „spadnutí“ připravená rezignace Kramářovy vlády, ale přesto to nebylo nejvhodnější řešení. U Kramáře to jen posílilo znechucení nad poměry doma a jeho podezření o spřádání komplotu proti jeho osobě.

Pocit trpkosti, nevděku a zklamání ze zpráv z domova (snad jen Masarykova korespondence ho podrobně a objektivně informovala o situaci) stále naléhavěji vyvolával u Kramáře otázku co dál. Domů ho v dané chvíli nic nelákalo. Situaci hodnotil jako neoprávněný nevděk a dokonce jako spiknutí všech zbabělců a prorakušanů z válečných let na straně jedné a pomalé, nekrvavé, nenásilné vítězství bolševizmu na straně druhé.¹⁴ Pociťoval rozčarování z toho, že jeho strana nejrozhodněji protirakouská ztrácí vliv na domácí politické scéně a je postupně vyřazována z rozhodování. Také o demisi své vlády se dozvěděl jen nepřímo. Nemínil však stát v cestě rekonstrukci vlády, a proto se 7. července 1919 telegraficky připojil k demisi vlády. Z dopisů T. G. Masaryka byl sice informován o její přípravě, ale domníval se, že s ohledem na to, aby nebyly poškozeny politické zájmy v otázce hranic se s ní počká alespoň do podepsání mírové smlouvy s Rakouskem. V první chvíli chtěl zároveň složit i funkci vedoucího československé delegace na pařížské mírové konferenci. Po uklidnění se však rozhodl ukončit práci v Paříži až po podepsání zmíněné mírové smlouvy s Rakouskem.

V soukromém rozhovoru s Benešem naznačil, že pro další období uvažuje o dvou možnostech. Buď se po skončení svého poslání v Paříži vrátí domů a vrhne se do nekompromisní opoziční práce za očistu politických poměrů v republice, nebo odjede do Ruska, kde by si ho více vážili a mohl by také pro zabezpečení republiky více vykonat. V průběhu několika týdnů se rozhodl pro druhou variantu. Domníval se, že v tomto případě nebude jen vedlejší figurkou, nýbrž bude mít odpovědnost, na což si už zvykl z předchozích let. Zároveň se tak mohl vyhnout konfliktům v „domácí“ politice.

Cestu na jih Ruska k Děnikinovi plánoval po dohodě s vrchním velitelem spojeneckých vojsk maršálem Fochem a s představiteli ruské a ukrajinské emigrace v Paříži (Maklaouvem, Savinkovem, Lvovem apod.). Díky Děnikinovým vojenským úspěchům se totiž rýsovala nadějná perspektiva brzkého pádu bolševického režimu.

* * *

Po podepsání mírové smlouvy s Rakouskem 10. září 1919 v Saint Germain en Laye končila čs. delegace přechodně svůj pobyt v Paříži. S delegací, která se 29. září 1919 vrátila do Prahy a v níž byl i K. Kramář, se přišel na nádraží přivítat prezident Masaryk a slavnostní ráz tomuto aktu dodala i přítomnost desetitisíců Pražanů.

Oba protagonisté delegace – Beneš i Kramář – měli příští den podat na plenárním zasedání Poslanecké sněmovny Národního shromáždění *zprávu o výsledcích čs. delegace o dosavadním průběhu mírové konference*. Ač se oba v zásadě shodovali v postupu i při hodnocení dosažených výsledků, právě zde se poprvé veřejně projevuje narůstající dířence v hodnocení některých postupů a možností čs. zahraniční politiky.¹⁵

Z vystoupení E. Beneše bylo zřejmé, že je konec jeho pařížské solidarity s Kramářem v otázce intervence a vztahu k sovětskému Rusku. Celkově zaujímal zdrženlivější stanoviska. Kramář však setrval na svém dřívějším postoji, vycházejícím z možností a nutnosti intervenční a nesmiřitelné politiky vůči bolševickému režimu v Rusku. Při hodnocení možností Společnosti národů neskrýval určitou skepsi. Otevřeně přiznával, že nesdílí přílišný optimismus spojovaný s její existencí. Ocenil sice samotnou Wilsonovu myšlenku, protože se v Paříži osobně podílel na vypracování zásad OSN. Ale zároveň upozornil na to, že v dané podobě nemůže být OSN jedinou zárukou bezpečnosti a garantem vzniklých poměrů, protože se na mírové konferenci nepodařilo tyto poměry normalizovat tak, aby Společnost národů byla korunou těchto ušlechtilých snah. Přitom poukázal i na to, že tato mezinárodní organizace nemá žádnou exekutivní pravomoc a že při neúčasti řady

významných zemí není univerzální. Z toho odvodil, že nebude schopna fungovat tak, jak by se všeobecně předpokládalo, že nebude v její moci nahradit a upravit nedostatky mírových smluv.

* * *

Ještě jeden moment z této doby přispěl ke vzniku konfliktu mezi Kramářem a Benešem. Týkal se Kramářových příprav k odjezdu do Ruska k Děnikinovi. V Paříži s plánovanou Kramářovou cestou Beneš bezvýhradně souhlasil. Dokonce projevoval uspokojení, že se Kramář vzdálí domácímu politickému prostředí a předejde se tak možností stupňování jeho neshod s „domácí“ politikou. Nyní se mu však snažil na poslední chvíli (v den jeho odjezdu do Paříže) tuto cestu rozmluvit. Kramář se však od cesty odradit nenechal. Nejel do Ruska oficiálně, ale jako soukromá osoba, třebaže v jeho doprovodu byl i vládní úředník ing. Dvořáček, jenž se měl pokusit využít situace k sondování možností obchodních a hospodářských kontaktů.

V době přípravy na cestu do Ruska navrhol Kramář prezidentu Masarykovi, aby jeho prostřednictvím poslal Děnikinovi dopis, v němž by vyjádřil přání, aby Rus byla zase brzy silná, svobodná a demokratická. Masaryk nakonec podobný dopis nenapsal. Neměl sice tak ostré výhrady ke Kramářově cestě jako Beneš, ale neočekával, že se naplní jeho „světodějně“ poslání.¹⁶

Kramář, jistě osobnost s nemalou autoritou, se měl pokusit usměrnit generála Děnikina k lepšímu poměru k požadavkům ukrajinského hnutí, k zlepšení jeho kontaktů s demokratickou ruskou a ukrajinskou emigrací v Paříži a s francouzskou zahraniční politikou. Vešel s sebou i návrh ruské ústavy, který pro tento účel vypracoval. V duchu soudobého parlamentarizmu mělo být Rusko parlamentní demokracií se širokou autonomií pro neruské národy a národnosti. Její upravenou verzi začlenil pak do své knihy Ruská krize.

Situace se zdála nadějná. Generál Děnikin byl v oblastech jižního Ruska na vrcholu vojenských úspěchů. Jeho oddíly se v říjnu 1919 blížily od jihu k Moskvě. Koncem října byl už Kramář v Rostově na Donu. Nikdo ho ani Maklanova však nečekal. Proto znovu propadl zklamání a pesimizmu. Vyjádřil to nejotevřeněji v dopise manželce odeslaném bezprostředně po svém příjezdu do Rostova: „Proč jsem jen sem jel. Bylo to tak hloupé a zbytečné... Napíši svou knihu o Rusku a dost... Masaryk měl pravdu, když mně říkal, že budu zklamán.“¹⁷

V průběhu dalšího pobytu se částečně uklidnil. Jednal s řadou osobností v Rostově i v Novočerkassku, kde se zúčastnil donského kozáckého nájezdu. Ve svém poslání však neuspěl. Nenašel u autoritativního a konzervativně zaměřeného Děnikina pochopení. Navíc vojenská situace Děnikinovy armády se koncem října začala drasticky zhoršovat. Rozpolcení Kramářovy orientace trvalo tedy i nadále.

Osobní zkušenost z pobytu v Rusku však přece jen přispěla k jeho návratu do „domácí“ politiky, i když zatím jen jako nouzové řešení. Tím vlastně začíná nová kapitola jeho života charakterizovaná stále vyhocenější opozicí vůči vnitřní, ale především zahraniční politice Československa, koncipované a usměřňované především tzv. Hradem.

¹ Viz Lemberg, H.: Karel Kramářs Russische Aktion in Paris 1919. In: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Band 14. Wiesbaden 1986, s. 400–427. V současné době deník už ve fondu Archivu Národního muzea není.

² Viz Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Pařížský archiv, 293314.

³ Viz Státní ústřední archiv, PMP 1919 – K 4030.

⁴ Viz Archiv Ústavu TGM, 5579/1918. V dopise T. G. Masaryk mj. píše: „Pozor: Požadavky magyarského teritoria Kramář a Slováci přepínají.“

⁵ Archiv Národního muzea, K–3, dopis z 28. 1. 1919.

⁶ Tamtéž, dopis z 25. 2. 1919.

⁷ Viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky, 317–22–I.

⁸ Archiv Národního muzea K–15, dopis z 12. 2. 1919.

⁹ Viz Archiv Ústavu TGM, 5587, dopis T. G. Masaryka E. Benešovi do Paříže z 24. 2. 1919.

¹⁰ Viz tamtéž, 5590, dopis T. G. Masaryka Benešovi do Paříže z 19. 2. 1919.

¹¹ Viz Peroutka, F.: Budování státu. II. díl. Praha 1991, s. 724 a násl.

¹² Viz Kramářův soud nad Benešem. Praha 1938, s. 27.

¹³ Viz 10 let Československé republiky. I. díl. Praha 1928, s. 112 a násl.

¹⁴ Viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky, 317–22–I, dopis z 8. 7. 1919.

¹⁵ Viz těsnopisné zápisy schůzí Národního shromáždění Republiky Československé, 77. schůze PS ze dne 30. 9. 1919, s. 2317–2336.

¹⁶ Viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky, 317–22–I, dopis z 7. 12. 1919.

¹⁷ Viz Archiv Národního muzea K–3, dopis z 26. 10. 1919.